

1703. aastani. Kokku on teada umbes 40 tema trükist, mille nimestik on lisatud.

Hamburgi ülikooli õppejõud Ralph Tuchtenhagen vaatleb üldistavalt Tartu õuekohtu tegevust seoses Rootsi Läänemere-provintside poliitikaga. See on varem saksa keeles ilmunud.³

Punkti paneb Marten Seppel, kes selle ajakirja lugejatele on tuntud,⁴ artikliga talupoegade kaebekirjadest ja kaebeõigusest 17. sajandi Liivimaal. Seda teemat käsitlesin ise 1952. aastal oma Århusi ülikooli eriuurimuses Karl XI talupoegade poliitikast Eesti- ja Liivimaal, tuginedes materjalidele Rootsi Riigiarhiivis. Seppel kaasab Tartu ja Riia materjalid, palju põhjalikuma ja mitmekülgsema tulemusega. Saame korraliku ülevaate mõisniku kohtuvõimu piiramisest, kroonutalupoegade kaebeõiguste tagamisest ja korraldamisest ning lisaks häid näiteid talupoegade kaebe- ja palvekirjadest.

Artiklid on varustatud allikate ja kirjanduse loeteluga, ei puudu ka ingliskeelsed kokkuvõtted. Oleks aga võinud esitleda autoreid, kellest kaks (Askergren ja Tuchtenhagen) pole eestlased.

Üldmulje on rõõmustav, nagu eelmises kogumikus, on ka siin palju lisateavet Rootsi perioodi ajaloole. Kõik see tuleb kasuks ettevalmistusel olevale Eesti ajaloo III köitele. Samuti on siin häid täiendusi järgmisel aastal 375. juubeliaastapäeva tähistava Tartu Ülikooli ajaloole. Samal ajal kui lähiajaloo uurimine kipub takerduma poliitilistesse probleemidesse, on vanema ajalooga tegelemine just nagu paisu tagant lahti pääsenud, rajades endale uusi teid ja avastades teisi vaatekohti. Nagu ka siin korduvalt rõhutatakse, on veel palju probleeme, mis nõuavad põhjalikumat uurimist ja analüüsi. Avatud Euroopas saab seda teha mitmekülgset, diskussioonides välismaa kolleegidega, sest Eesti ajalugu on ju osa Euroopa ajaloost.

Vello Helk

Raamat Tallinna käsitöölise pärandist

Die Nachlassverzeichnisse der Handwerker in Tallinn 1706–1803. Bearb. von Raimo Pullat. Estopol, Tallinn, 2006. 368 lk., editeerija eessõna, registrid [Lauri Suurmaa].

Alles see oli, kui Raimo Pullati sulest ilmus köide Pärnu kodanike 18. sajandi pärandinistuid,¹ mille puhul uskusin, et publikatsioonide jada, mis algas Tallinna kaupmeeste varaloendite kolme tüseda köitega, on jõudnud lõpule. Kuid õigemaks osutus tookordse tutvustuse lõpul avaldatud veendumus, et Tallinna Linnaarhiivi rikkalik pärand annab ainekult palju rohkemaks. Nii läkski.

Nüüdne publikatsioon hõlmab Tallinna käsitöölise 47 pärandit 18. sajandist. Kui kaupmeeskond kuulus pürjelite eliiti, siis käsitöölised moodustasid toona linnarahva keskklassi. Seega on uurijate kätte jõudnud äärmiselt vajalik täiendav võrdlusmaterjal, mis annab hoopis laiemalt ülevaate Tallinna asukate omaaegsest olimest.

Editeerija valik – üle 30 erineva ameti – pakub head läbilõiget vaadeldud ajajärgul levinud käsitöölisest. Publikatsiooni lehekülgedel kohtame kullasseppi ja linakangruid, värvaleid ja pagareid, möldreid ja klaasijaid. On elukutseid, mida teame juba keskajast (rätsepad, kingsepad, kellavalajad), kuid esineb ka moodsa aja meistreid – kübarseppi, parukategijaid, raamatuköitjaid. Mõistagi ei moodustanud käsitöölised mingit homogeenet, ühesuguse varandusliku tasemega elanikkonnakihti, selles pakkusid nende erialad liiga ebavõrdseid teenimisvõimalusi.

Hoolimata iga isiku individuaalsest võimekusest on kullassepad traditsiooniliselt moodustanud käsitöölise koorekihi. Erandit ei kujuta ses suhtes ka 18. sajand, mil just nende varaloendid ilmutavad suurimat jõukust. Ratsa rikkaks aga ei saanud ka selles ametis – kullassepasell John Kullbergi rahanatuke näiteks

³ Die baltischen Länder und der Norden. Festschrift für Helmut Piirimäe. Hrsg. von Mati Laur und Enn Küng in Verbindung mit Stig Örjan Ohlsson. (Nordistica Tartuensia, 13). Akadeemiline Ajalooselts, Tartu, 2005, lk. 114–151.

⁴ M. Seppel. Peatoidusehädad Liivimaal 1629–1700. – Tuna 2004, nr. 3, lk. 25–36; M. Seppel. Kroonutalupoegade seisund Liivimaal 17. sajandi lõpus. – Tuna 2005, nr. 2, lk. 23–34.

¹ Nachlassverzeichnisse der Einwohner der Stadt Pernau 1702–1800. Bearb. von Raimo Pullat. Estopol, Tallinn, 2005. 463 lk., editeerija eessõna, registrid Lauri Suurmaa.

läks kõik tema matuse kuludeks. Seevastu põlatumaid ameteid keskajal oli linakangru oma. Nende virelemine näib olevat jätkunud ka uusajal. 1728. a. surnud Elias Johannsoni varanatuke ei võta enda alla kuigi palju paberit. Ja seegi kirjapandu hõlmab peamiselt tööriistu ning kasinat majakraami, mis palju ei erine talutare omast.

Mida rohkem aega möödus Põhjasõjast, seda pikemaks muutusid nimistud, seda mahukamaks ja mitmepalgelisemaks pärand. Kivikeraamika asemele astus portselan, laienes mööbli ja voodipesu valik, kasvas jõukus. Ikka sagedamini võttis meister pärast tegusat tööpäeva kätte raamatu, enamasti midagi hingekosutavat, kuid mõnikord ka eriaselt harivat. Vöötegiija Carl August Gabriel Thüring (srn. 1799) luges nii saksa, vene kui ka prantsuse keeles, õppis koguni ladina autoreid ning tundis elavat huvi ajaloo vastu. Raamatukõitjad kauplesid ka maakeelse kirjavara, mis, tõsi küll, oli tollal veel üsna ahtake – piiblid, lauluraamatud, katekismused ja aabitsad.

Nüüd juba viis tusedat köidet allikapublikatsiooni moodustab tõhusa baasi analüüsivaks-sünteesivaks uurimistööks nii meil kui mujal populaarsust koguva *Alltagsgeschichte* alal. Eesti ajaloolaste Tiit Reimo, Lauri Suurmaa ja Helve Russaku kõrval on Tallinna pärandinimistud äranud ka rahvusvahelist tähelepanu. Juba 2004. a. nägi maineka Böhlau kirjastuse väljaandel trükivalgust Jörg Drieseneri ja Robert Riemeri mahukas artikkel Tallinna saksa kaupmeeste kuulunud peeglitest-piltidest.² Ja usutavasti on sellele tulemas lisa, nii meilt kui mujalt.

Ivar Leimus

² J. Driesener & R. Riemer. Spiegel und Bilder in den Nachlassinventarien deutscher Kaufleute in Reval im 18. Jahrhundert. – Land und Meer. Kultureller Austausch zwischen Westeuropa und dem Ostseeraum in der Frühen Neuzeit. Hrsg. von M. Kreiger & M. North. Köln–Weimar–Wien, 2004, lk. 165–198.

Raamat Siberi uurijast ning Liivimaa põllumehest ja ühiskonnategelasest

N. G. Suxova, E. Tammiksaar. Aleksandr Fëdorovič Middendorff 1815–1894. Nauka, Moskva, 2005. 331 lk.

Eestist pärit või Eestiga seotud silmapaistvatest baltisaksa loodusteadlastest ja maadeuurijatest räägitakse ning kirjutatakse enamasti ühenduses nende juubelitega. Neil kordadel avaldatud kirjatükkides korratatakse aga tihti varemilmunut ja üldiselt teada olevat, vahel ka vigu ja valejärelt, kuid aeg-ajalt ilmub siiski kaalukamaid uurimusi. Rohkem tähelepanu on meil pälvinud Karl Ernst von Baer ja Friedrich Georg Wilhelm Struve, esimene tänu Baeri majale ja teine Tartu (Tõravere) observatooriumi teadusloolastele. Aegade jooksul väga erinevatesse väljaannetesse ning arhiividesse ja kogudesse talletatud materjali on aga vähe püütud ühtede kaante vahele koondada, isegi viimasel ajal, kui on avardunud juurdepääs välismaa arhiividele.

Mõneti erandlik oli ühe mehe, Alexander Theodor von Middendorffi suhtes 2005. aasta. Loodusteadlase 190. sünniaastapäeval ilmus Venemaa suurima teaduskirjastuse Nauka teadusbiograafiate sarjas meie geograafia ajaloolase Erki Tammiksaare ja Peterburi uurija Natalja Suhhova sulest 331leheküljeline monograafia “Aleksandr Fjodorovič Middendorff 1815–1894”. Peaaegu pool sajandit tagasi alustatud sarjas on viimasel ajal ilmunud 15–20 raamatut aastas, enamasti 19.–20. sajandi Venemaa ja Nõukogude Liidu loodus-, täppis- ja tehnikateadlastest. Erandiks on raamatud saksa filosoofist ja matemaatikust G. W. Leibnizist, inglise bioloogist J. S. Huxley’st, Tartu ülikoolis õppinud vene keeleteadlasest V. I. Dalist (Dahl) ja 2002. aastal eesti astronoomist Ernst Õpikust (erialaste saavutuste kõrval võis viimase valikut soodustada ka asjaolu, et ta oli lõpetanud Moskva Ülikooli ja seal mõne aja töötanud).

A. Th. v. Middendorffi nime laiema avalikuse ette toomises oli 1950-ndate lõpus ja 1960. aastail suuri teeneid Elva meestel Kaljola Kirdil